

TRESTNÍ PRÁVO
hmotné
v evropském prostředí

obecná část

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

PŘEDNÁŠKA I.:

1. Pojem, struktura a druhy trestního práva hmotného (TPH)

– Pojem:

- TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření za spáchané trestné činy dospělých a provinění mladistvých, čímž chrání zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob ...

– Struktura:

- **Základy trestní** odpovědnosti (**vina**; „**váhy**“) = (TČ, nedostatek trestnosti činu ...)
- **Právní následky** (základů) trestní odpovědnosti (**trestní sankce**; „**meč**“) = (tresty, ochranná opatření, opatření ukládaná mladistvým)
- **Obecná** část = „vytknutí před závorku“ společných pojmů (trestný čin /TČ/, zavinění, nepřičetnost, věk...)
- **Zvláštní** část = „závorka(y)“ neboli **skutkové podstaty TČ** obsahující vedle obecných znaků i znaky zvláštní /typové/ (úmysl, nebo nedbalost, úřední osoba, voják ...)

– Druhy:

- TPH **vnitrostátní** existuje v podobě:
 - TPH **dospělých** (věk 18 - ...+) zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TrZ)
 - TPH **mladistvých** (věk 15 – 18) zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM)

Důvod dělení:

čl. 32 Listiny: „Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena“

■ 2. Funkce trestního práva hmotného

- F. **ochranná**: TPH jako „*ultima ratio*“, zásada subsidiarity trestní represe **§ 12/2 TrZ**, TPH chrání své objekty až jako prostředek „poslední instance“, tzn. jen před trestnými činy a proviněními;
 - např. majetek: krádež hodinek za 3 000,- Kč je jen přestupek, ... za 8 000,- Kč trestný čin/provinění; TPH není univerzální prostředek ochrany, proti méně závažným útokům chrání jiná právní odvětví, tj. ObčP, ObchP, SprPrTrestní, FinPr aj.;
- F. **preventivní**: individuální (IP) a generální prevence (GP), IP je prostředkem GP, nikoli naopak, to by se jednalo o *exemplární trest*, jenž je *v rozporu s § 39 TrZ* (zásada adekvátnosti trestu);
- F. **represivní**: individuální represe (IR), zabraňuje pachateli v další trestné činnosti, působí také individuálně preventivně, „*generální represe*“ je z podstaty věci v českém TPH *vyloučena* ...; s represí je spojena ujma trestem (**§ 38/2 TZ** - citelnost trestu) ...
- F. **regulativní**: zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření; *není zločinu ani trestu bez zákona* ... **§ 12/1 TrZ**, definice trestného činu **§ 13/1 TrZ**, katalog trestů pro dospělé **§ 52 TrZ**, katalog ochranných opatření pro dospělé **§ 98 TrZ**; definice provinění mladistvého **§ 6**, katalog opatření pro mladistvé **§ 10 ZSM**;

- **3. Základní zásady trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestních sankcí)**
 - **z. OBECNÉ (vlastní celému právnímu řádu)**
 - **Z. demokratismu** - ochrana řádné většiny vůči neřádné menšině
 - **Z. humanismu** – humanismus vůči poškozeným a vůči pachateli...
 - **Z. vyrovnanosti zájmů individua a celku** – zájmy jednotlivce stojí *před* zájmy celku; zájmy celku nestojí *nad* zájmy jednotlivce ...
 - **Z. zákonnosti** – čl. 39 Listiny, § 12/1, § 13/1 TrZ ...
 - **Z. přiměřenosti** – např. přiměřenosti trestů § 38, § 39 TrZ ...
 - **z. ZVLÁŠTNÍ a SPECIFICKÉ (vlastní jen několika nebo jen některému odvětví práva, tj. i TPH)**
 - **Z. ekonomie** – TPH – *ultima ratio*, z. subsidiarity trestní represe x „hypertrofie“ a „atrofie“ trestní represe ... trestněprávní alternativy
 - **Z. žádný TČ bez zákonného trestu** neodvratnost: trestu, trestní odpovědnosti, kvalifikované TP reakce na spáchaný TČ ...
 - **Z. žádný zákonný trest bez TČ** justiční omyly a justiční vraždy ...
 - **Z. formálně-materiálního pojetí TČ** z hlediska viny, ve skutkové podstatě vyjádřená typová materiální stránka TČ jako míra posuzování konkrétního deliktu a jeho společenské škodlivosti; § 12/1, § 13/1, § 12/2, § 39/2 TrZ;
 - Např.: § 187 TrZ + „čerstvý“ 15 letý pachatel a „skoro“ 15 letá poškozená ...

■ 4. Základní instituty trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestních sankcí)

– **Instituty** TPH = prostředky, instrumenty upravené normami TPH, jimiž TPH s oporou o své základní zásady naplňuje své funkce ...

▪ **Základy trestní odpovědnosti (vina ...)**

- Čin soudně trestný (ČST) - trestný čin (přečin, zločin) a provinění, úmysl, nedbalost, omyl, pachatel, (ne)příčetnost ...
- **Formy ČST** – pokračující, hromadné, trvajících, úmyslné, nedbalostní...
- **Vývojová stadia** – příprava, pokus, dokonání...
- **Trestná součinnost** – spolupachatelství, účastenství ...
- **Mnohost TČ** – souběh, zpětnost (recidiva) ...
- **Nedostatek trestnosti činu** – vyločená tr. (krajní nouze), zaniklá tr. (účinná lítost) ...

▪ **Právní následky základů trestní odpovědnosti (trestní sankce ...)**

- **Trestní sankce** – tresty, ochranná opatření (pro dospělé), opatření (pro mladistvé)
- **Tresty** – pojem a systém (§ 52 TrZ), ukládání, trestání forem ČST (úhrnný, souhrnný, společný trest) ...
- **Ochranná opatření** – pojem a systém (§ 98 TrZ), ukládání ...
- **Rozdíly mezi tresty a ochrannými opatřeními ...**
- **Opatření ukládaná mladistvým** – výchovná, ochranná, trestní

■ 5. Místo trestního práva hmotného v právním řádu ČR

- z ochranné funkce (TPH jako „ultima ratio“) vyplývá jeho místo na konci „pelotonu“ (právního řádu) , v němž jinak více méně svorně „šlapou“ ostatní – mimotrestní právní odvětví, v čele s ústavním právem, nositelem **žlutého** trikotu ...
- TPH jako „poslední“ neplní funkci pouze doprovodného a sběrného vozidla, nýbrž řeší případy, na které svými nástroji nestačí mimotrestní právní odvětví; viz příklad s krádeží hodinek ... TPH x SprPTrestní ...
- tím je dán i vztah TPH např. k ústavnímu, rodinnému, občanskému, obchodnímu, finančnímu, správnímu právu ...
- specifická je vazba TPH k trestnímu právu **procesnímu (TPP)** , které naopak ruku v ruce s TPH řeší ony případy, na něž „nestačí s dechem“ ostatní mimotrestní odvětví práva...
- TPH + TPP jsou svým způsobem „**spojité nádoby**“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP) ...
- výše uvedená charakteristika je zjednodušená nadsázka, ve skutečnosti jsou věci podstatně složitější ...

■ 6. Trestní právo hmotné a související neprávní obory

- **TPH + kriminologie** – nauka o trestných činech (kriminalitě) ..., tj. kdo a proč ji páchá, jaká je její povaha a četnost, jak ji kontrolovat ...
 - bez kriminologie by bylo TPH „bezzubé“, neboť by nevědělo proti čemu vlastně působit ...
- **TPH + penologie** nauka o trestech ..., tj. o jejich výkonu a účincích na pachatele ...
 - bez penologie by bylo TPH rovněž „bezzubé“, neboť by nevědělo jakými sankcemi na kriminalitu působit ...
- **TPH + kriminalistika** - nauka o stopách a jiných důkazech a o metodách úspěšného odhalování zločinu ...
 - bez kriminalistiky by bylo TPH rovněž „bezzubé“ v tom smyslu, že by bez ní navíc i TPP poněkud „bezbranné“ nevědělo, jak na kriminalitu „vyzrát“ ...

■ 7. TPH a trestní právo procesní (TPP) mládeže (mladistvých a „TPH a TPP“ dětí trestně neodpovědných)

- **Mládež:** *děti* (do 15) + *mladiství* (od 15 – do 18) + dospělí (18 ...)
- **Základ trestní odpovědnosti mladistvého:** *provinění § 6 ZSM*
- **Právní následky základů trestní odpovědnosti mladistvého:** opatření: *výchovná* (např. probační program), *ochranná* (např. ochranná výchova), *trestní* (např. odnětí svobody)
- **Trestní řízení proti mladistvým:** zvláštní způsob řízení vedeného před soudem mládeže podle trestního řádu a ZSM ...
- **Netrestní řízení proti dětem:** vedené soudem pro mládež podle ZSM, občanského soudního řádu a zák. o sociálně-právní ochraně dětí
- **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb.)**
 - Z. formálně-materiálního pojetí provinění
 - Z. zákonnosti sankcí za provinění
 - Z. restorace (restorativní justice, tj. obnovovací ...)
 - Z. reintegrace dítěte a mladistvého
 - Z. prevence protiprávních činů (provinění a činů jinak trestných dětí)
 - Z. ultima ratio trestních opatření
 - Z. adekvátnosti ukládaných opatření
 - *z. řízení ve věcech mladistvých a dětí*

■ 8. Vnitrostátní prameny trestního práva hmotného a jejich výklad

– **zákonné** prameny

- TPH je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TZ: TrZ + ZSM; popř. v úst. zák.

– **podzákonné** prameny

- TPH obsažené v podzákonných pramenech, např. v nař. vl., není v souladu s Listinou ... (čl. 39)

– **nálezy Ústavního soudu (ÚS)**

- pramenem TPH jsou pouze nálezy pléna ÚS, nikoli nálezy senátů, které se týkají konkrétní věci

- **9. Struktura a působnost trestního zákona, jeho výklad a aplikace**
 - **struktura TZ: viz struktura TPH**
 - **obecná část** : „vytknutí před závorku“; obecné definice pojmů, které používá část zvláštní ve skutkových podstatách; např. trestný čin, zavinění, věk, přičetnost ... apod.
 - **zvláštní část** : ona „závorka“ obsahující navíc typická specifika jednotlivých druhů trestných činů, jejichž znaky jsou obsaženy ve skutkových podstatách; např. úřední osoba, matka novorozeněte, pomluva ... apod.
 - **působnost TZ:**
 - právně závazný dopad TZ na jednání fyzických subjektů (pachatelů) podle hlediska času, místa, osoby a věci; podle toho se rozlišuje působnost časová, místní, osobní a věcná; s časovou působností souvisí z. zákazu retroaktivity TZ k tíži pachatele ...
 - **výklad TZ:**
 - zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM (Znát zákony neznamená znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení); druhy výkladu: např. soudní, vědecký, gramatický, systematický, logický, doslovný ...atd.
 - **aplikace TZ:**
 - **přímé** použití ustanovení TrZ, ZSM na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen);
 - **nepřímé** – analogické – použití TrZ na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde k tíži pachatele; viz z. zákazu analogie k tíži pachatele ...

– ***mezinárodní smlouvy (MS)***

- MS ve smyslu čl. 10 Ústavy nejsou pramenem TPH, mají pouze před TZ (TrZ, ZSM) přednost při aplikaci, stanoví-li MS něco jiného; např. čl. 7/2 EÚLPZS, výj. ze zákazu retroaktivity x § 2/1 TrZ
- MS se vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem, nikoli vnitrostátním právem

– ***právní akty evropského práva (EP)***

- sekundární evropské právo není pramenem TPH , nicméně toto právo má na TPH jistý vliv a účinek, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH ..., tj. přenosem obsahu EP cestou jeho implementací do práva vnitrostátního

■ 10. Trestní odpovědnost

- druh právní odpovědnosti spočívající v sankční, nebo jiné kvalifikované reakci státu na spáchaný trestný čin, provinění, zaměřené na pachatele, který je povinen se jí podrobit, a to i za použití donucení:
 - „jiné druhy“ právní odpovědnosti: občanskoprávní ...
 - „sankční“ reakce státu: uložení a výkon trestu, trestního opatření...
 - „jiná kvalifikovaná reakce“ státu: upuštění od potrestání ...